נתן זך
לא שלום כי אם חרב

„לא שלום אני בא להביא/ כי אם חרב"

יונתן רטוש, „ברית"

ברשימתי הראשונה על הביוגרפיה של אר ריאל שלח, הוא המשורר יונתן רטוש, כתבתי כי בידידי זה „קיננה, בצד תכונות הגבורה והגאווה שכבר זיינו על־ידי רבים וטובים, גם מחלה ממארת... שהפכה את חייו לחיי מריבה, גם כאשר המריבות לא היו הכרחיות, ואת הרעיונה (אידיאולוגיה) שלו הפכה למישנה שנויה במחלוקת, בלשון המעטה („חיי מריבה", העולם הזה, 2.8.89).

על הקנאות ליחידיותו, על חוסר־הגמישות שלו ועל העובדה שמעולם „לא היה מסוגל לסבול שום דיעה שונה משלו", אפילו מקרב אנשים המקורבים לו בהשקפותיהם — כתבו בהרחבה גם הפרופ' יהושע פורת, בעל הביוגראפיה שבמרכז דיוננו (שלח ועט בידו: חייו של יונתן רטוש, הוצאת מחברות לספרות) וגם אורי אבנרי בהתייחסותו שלו לביוגראפיה („חזרה לקפה גרנסקי", העולם הזה, 26.7.89).

כוונתי כאן היא להתייחס לפן אחר של אותה „מחלה ממארת" שאבנרי נוגע בה במישפטים ספורים בלבד, ואילו פורת עוסק בה כחלק מרצף הסיפור, מבלי להקדיש לה את הפרק המסכם, אשר לו היתה בלי ספק ראוייה.

ואכן, האם מותר עוד להסתפק בימינו אנו בציון העובדה שהרוויזיוניסטים וה„מקסימליסטים", שעליהם נימנו, בתקופות אלו ואחרות של חייהם, גם שלח־רטוש, גם אברהם שטרן („יאיר"), גם יהושע ייבין, גם אורי צבי גרינברג, גם אבא אחימאיר, גם עדיה גור־חורון ורבים אחרים, דגלו „בעמדות בלתי־דמוקרטיות, טוטליטריות ודיקטטוריות" (פורת 48-49): להסתפק באיזכור אגבי של ה„עובדה שאבא אחימאיר היה כעל מדור בשם „מפינקסו של פשיסטן" שנדפס בדואר היום ו„בעיניו היה הפאשיזם האיטלקי (של מוסוליני) מודל לחיקוי" (שם): תוך ציון העובדה שאותו אחימאיר כתב במגילת הסיקריקין שלו, עוד ב־1926, כי „מותר במובן המוסרי להרוג לשם מטרות ציבוריות" (שם); או העובדה שמנהיג הרוויזיוניסטים באיטליה, היהודי ליאון קארפי, בירך את צירי ועידת הצה"ר בווינה (1932) „במועל־יד פאשיסטי" והצירים ה„מקסימליסטים" מארץ־ישראל השיבו לו באותו אגרוף קפוץ מורם: כמו גם את ה„עובדה, שז'בוטינסקי עצמו פיתח גישה אוהדת לפאשיזם, בעיקר לאחר שמוסוליני הכריז על תמיכתו בהקמת מדינה יהודית בארץ־ישראל (אחר־כך שינה כמובן את טעמו...), ואף תמך (ז'בוטינסקי), בשנת 1936, בפלישה האיטלקית האומללה לחבש („סיכסוך חבש" בניסוחו התמוה של הפרופ' פורת).

יהושע ייבין, מודעם וידידם של רטוש ושל אורי צבי גרינברג, הרחיק לכת אף יותר מזה בהגינו גם על הנאציזם ובהסבירו כי „אין בנאציזם משום חזרה לברבריות, אלא הפנית עורף לאידיאלים בינלאומיים ושיבה לרעיון הלאומי," המקודש על כל בני החבורה (ע' 53). דיברי סניגוריה אלה על הנאציזם השמיע — **לאחר מינויו של היטלר לקאנצלר גרמניה**, ב־31 בינואר 1933. ואילו הציונות ה„חרצאלינית הגדולה" של רטוש (הכינוי הוא שלו) כללה הסכמה להקמת גרודי צבא שיחור יהודיים בחסות איטליה הפאשיסטית (פורת, 108) ולאימוץ „המישטר הקורפוראטיבי של הפאשיזם האיטלקי" (פורת, 111); שעה שניסוחיו של עדיה גור־חורון (גורביץ), ידיד ומקור השראה לרטוש, כללו ביטויים כגון: „על מנת להיחלץ מן האוייב הראשי, האנגלים, צריך להיות מוכנים לאיזשהו קשר אפילו עם השטן... אפילו עם היטלר, שאיננו השטן."

וכל זה, כפי שמרגיש בצדק הפרופ' פורת (ע' 134) — **אחרי חוקי נירנברג, אחרי כיבוש צ'כוסלובקיה, אחרי „ליל הבדולח"**. (ב־11 בנובמבר 1938).

מחד, איפוא, אהרה לפאשיזם ונכונות לכרית אפילו עם היטלר („שאיננו השטן"), ומאידך גיסא, השקפתו של רטוש כי גבול „ארץ העברים" הוא מנחל מצרים ועד הפרת („גבול האבות"!), וכי הערבים אינם אלא שבטים ברבריים ופרימיטיביים בני המידבר שלא היו מסוגלים מעולם להמשיך ביצירה התרבותית והחומרית בארצות שכבשו (פורת, 146).

על רקע דיעות והשקפות ממין אלה, מה פלא שאחיו של רטוש (עוזי אורנן או גמליאל הלפרין — לא ברור מתוך הספר מי מהשניים) מציע לו, בשנת 1940, להכין חיבור רעיוני יסודי, שיציג את תורת הלאומיות העברית החדשה שלו — כשמיין קאספף של אדולף היטלר משמש לו מופת!

ודוק: כל אלה לא היו השקפות אכסצנטריות של אנשים אכסצנטריים דוגמת רטוש, ייבין, אחימאיר, עדיה גור־חורון, אברהם שטרן, הד"ר ישראל אלדר (אף הוא מחסידיה של דיקטטורה בישראל) ואחרים. המדובר גם אינו במעשים בודדים או במה שנהוג לקרוא לו כיום בשם מעשים חריגים.

המדובר באקלים אידיאולוגי של תנועה שלמה, שתלמידיה וממשיכי דרכה והגיונר־

אברהם שטרן („יאיר") וכלתו רונית ביום נישואיהם, 31.1.1936

תיה חיים ופועלים גם בישראל של ימינו. ולא רק שהם חיים ופועלים בה, אלא שממיעוט קטן ונרדף היו למנהיגיה של ארצם ולמורי הלכה שבה.

אף אין המדובר ב„הוגי־דיעות", להבדיל מ„אנשי־מעשה", בלבד. רבות כבר נכתב על זיקות שלח־רטוש ויאיר שטרן. עדה אמיכלי־ייבין מדגישה בביוגראפיה שלה על חיי „יאיר" (בארנון, הוצאת הדר) דווקא את הפערים בעמדות השניים ואת חילוקי־הדיעות בין המשורר לבין מי שהוא מכנה בשם „ידיד פרטי לי" — ואף מביאה את השיר הידידותי המהתל שכתב „יאיר" עם הופעת חופה שחרה של ידידו. ואולם, שיתוף־הפעולה בין השניים הוא עובדה. בעיקבות קריאת סיפרו של יהושע פורת, ניתן גם לומר, שבהחלט קיימת סמיכות פרשיות בין זיקת „יאיר" שטרן לרטוש לבין העובדה שאליהו בית־צורי, מי שנתלה בקאהיר בעיקבות רצח הלורד מוין, בא לרטוש לקבל את ביקתו טרם צאתו ב„שליחות" הלח"י לקאהיר, „שליחות" שממנה לא חזר, כידוע (פורת 222).

גם אין זה מספיק עוד לומר כי יש לראות ולהבין את הדברים על רקע זמנם, על רקע השינאה לבריטים שנראו בעיני ה„מקסימליסטים" שלנו כאוייבם העיקרי, על רקע השינאה לתנועת העבודה בכלל ול„הבלגה" בפרט, על רקע ההערצה למנהיגות כוחנית מסוג זה שהפגין מוסוליני, על רקע שינאה פתולוגית לגלות, ל„פזורה", ל„גלותיות" (כך מצא עצמו רטוש, באורח אירוני, בצד אחד של המיתרס עם כמה מנהיגים ציוניים מהר־ללים — ואגב, גם חיים וייצמן נפגש ב־1934 עם מוסוליני שהביע התעניינות בנמל חיפה...).

גם אין שום נסיבה מקילה בעובדה, הנכונה כשלעצמה, שאותה מציין אורי אבנרי במאמרו הנזכר (אמנם בהקשר שונה לחלוטין), כי „בימים ההם, טרם־אושוויץ, היו מושגים כמו

אוריאל שלח־יונתן רטוש

„גוג' ו„מ' מטאפורות שגורות, אולי בהספעת העולם הרוחני של הימין האירופי מכל הסוגים."

קודם כל, **לא „אולי", כי אם בוודאי!** ושנית, מדוע לא לקרוא לאותו „ימין אירופי מכל הסוגים" בשם הראוי לו?

— פאשיזם ונאציזם הוא השם. מספרד של פרנקו, דרך „הפעולה הצרפתית" הפאשיסטית בצרפת (ומישטר וישי שבא בעיקבותיה), עבור על פני גרמניה ואוסטריה של היטלר ואיטליה של מוסוליני ועד תורכיה ואירלנד של דה ואלירה שנטו אף הן, באותן שנים, לעבר הפאשיזם והנאצים.

יהיו אשר יהיו הנימוקים שאותם ניתן לה־ביא בימינו להסברת „מניעיהם" של הפאשיסטים וחסידי הנאצים שבקרב היישוב היהודי בארץ־ישראל: קודם־כל ולראש־לכל יש להדגיש כי את מושגי הדיקטטורה והזכות „לבולל ולהטמיע" מיעוט „פרימיטיבי ובר־ברי", כמו גם את מושגי ה„גזע", ה„ארמה" וה„דם" — לא שאבו מן התנועות הסוציאליסטיות, השמאליות באירופה.

וגם זה, שלמושגים אלה אין כמעט זכר בהגותה ובמישנתה של מה שמכונה היה פעם בשם ארץ־ישראל העובדת, או „הכוח הסוציאליסטי, לגוניו המרובים" (רטוש, ראשית הימים, ע' 55). לפחות עד למילחמת־השיחרור. במילחמה זו, אנו יודעים כיום, נשתכחו לא־מעט דפים מסיפוריהם של ברנר, א"ד גורדון וברל כצנלסון ונסתם הגולל על לא־מעט ערכים שנראו „מקודשים" עד אז.

אני מודה ומתוודה: דברים אלה אינם נכתבים רק במגמה להעמיד עובדות על דיוקן ההיסטורי. הם נכתבים, כדי שנדע, אנחנו החיים בישראל של 1989, כי בשעה שאנו מכנים את מי שאנו מכנים כיום בשם פאשיסטים, אנחנו משתמשים במילה בדיוקה המילוני וההיסטורי, ממש כפי שהנוגעים בדבר עצמם השתמשו בה אותן שנים אפלות, ובגלוי — אפילו אחרי חוקי נירנברג, כיבוש צ'כוסלובקיה ו„ליל הבדולח".

ואפילו בשנת 1940, כלומר, שנה לאחר פרוץ מילחמת־העולם השנייה:

דברי גם אינם נעדרים כוונה דידאקטית. כך, האם ידוע לקורא בן־זמננו, שלא חי באותם ימים נוראים ואינו בקיא בתעודות ובמחקרים ההיסטוריים, שאברהם שטרן, המכונה יאיר בשמו המחתרתי, **הגה את רעיון כרית ברית עם מדינות הציר** (גרמניה הנאצית ואיטליה הפאשיסטית) במטרה לסייע להן במילחמתן בבעלות הברית. וזאת עוד בשנים 1939-1940.

האם ידוע לו, לאותו קורא אלמוני, כי „יאיר" אגדי זה הגה את התוכנית הבאה, שעליה מדווחת עתה, בתום־לב ובראייה בלתי־ביקורתית, עדה אמיכלי־ייבין בסיפרה הנזכר: **וזה דבר התוכנית שהגה יאיר, ואותה מסר בסודי סודות רק למתי מעט חברים: מאחר שהגרמנים לא יסכימו להוציא את כל יהודי אירופה לארץ־ישראל, לכן, הוא יציע להם (כלומר להיטלר – נ"ז) לגייס אל צבאם הלוחם „גדודי־עזר" של רבבות צעירים יהודיים באירופה, שיופנו אך ורק אל החזית בצפון אפריקה. עם התקדמותו של הצבא הגרמני אל ארץ־ישראל, יבואו עימו גם גדודי־העזר היהודיים. אם הצבא הגרמני לא יתקדם ארצה – יוכלו רבבות היהודים לערוק מן הצבא ולהגיע ארצה בדרך היבשה בכוחות עצמם...**

ועוד גם זאת בפיה של הד"ר אמיכלי־ייבין: **במיסגרת ההסכם לעזור לגרמניה הריהו („יאיר" שטרן) מוכן להקים „ממשלה קוויזלינגית" – ממשלת בוגדים, אשר הוא יעמוד בראשה.**

מובן שהכותבת הנכבדה מנסה לטהר את השרץ. והרי הסברה: אם אמנם תנצחנה בעלות הברית, הרי הוא, יאיר, מי שעמד בראש „הממשלה הבוגדת — יואשם כבוגד, וייהרג על־ידי חבריו". ואפילו ציטוט הירואי (מדברים שאמר יאיר בעל־פה, כמובן) מובא כאן להצדיק את מזימת הבגידה. „יהיה זה קורבנו לתקומת מלכות ישראל והצלת העם היהודי". כך אמר כביכול האיש שהציע להקים גרודי־עזר יהודיים לעזרת הנאצים, וכן הציע לה־עביר את העיר חיפה לרשותה של ממשלת מוסוליני כדי שזו תדאג לכך ש„הים התיכון (יישאר) ים איטלקי"!! (בארנון, עמודים 223-225 וכן 311-314).

ועוד התנצלות שלא תיאמן ממש מובאת כאן, בביוגראפיה זו של יאיר, לתוכניות טירוף ממין אלה.

הסכיתו ושימעו את דבריה של הד"ר אמיכלי־ייבין: „בשעה שיאיר הגה את הרעיון הזה, הוא לא ידע מאומה על „הפיתרון הסופי". אלא רק על גירושים המוניים, מחנות־ריכוז ומחנות עבודת כפייה."

רק גירושים המוניים, מחנות־ריכוז ומחנות עבודת כפייה!!!

מן הראוי לדעת עובדות אלה — דווקא עכשיו ודווקא מפי סניגוריהם ומקורביהם של הנוגעים בדבר — כדי שנדע אל־נכון על שם מי אנחנו קוראים כיום שמות רחובות בישראל ושמות יישובים חדשים ושכונות חדשות!

כדי שנדע ונזכור. ולא נשכח.

ויונתן רטוש, הלא הוא אוריאל שלח, ידידי המשורר הגדול, נמנה עם האנשים הנוראים האלה. יתר־על־כן, הוא היה אחד הקיצוניים שבהם ואורים־ותומים לרבים.

נכון, ברשימה הקודמת דיברתי על ההפרדה שעשינו, אנו, כמה מחבריו ה„ספרו־